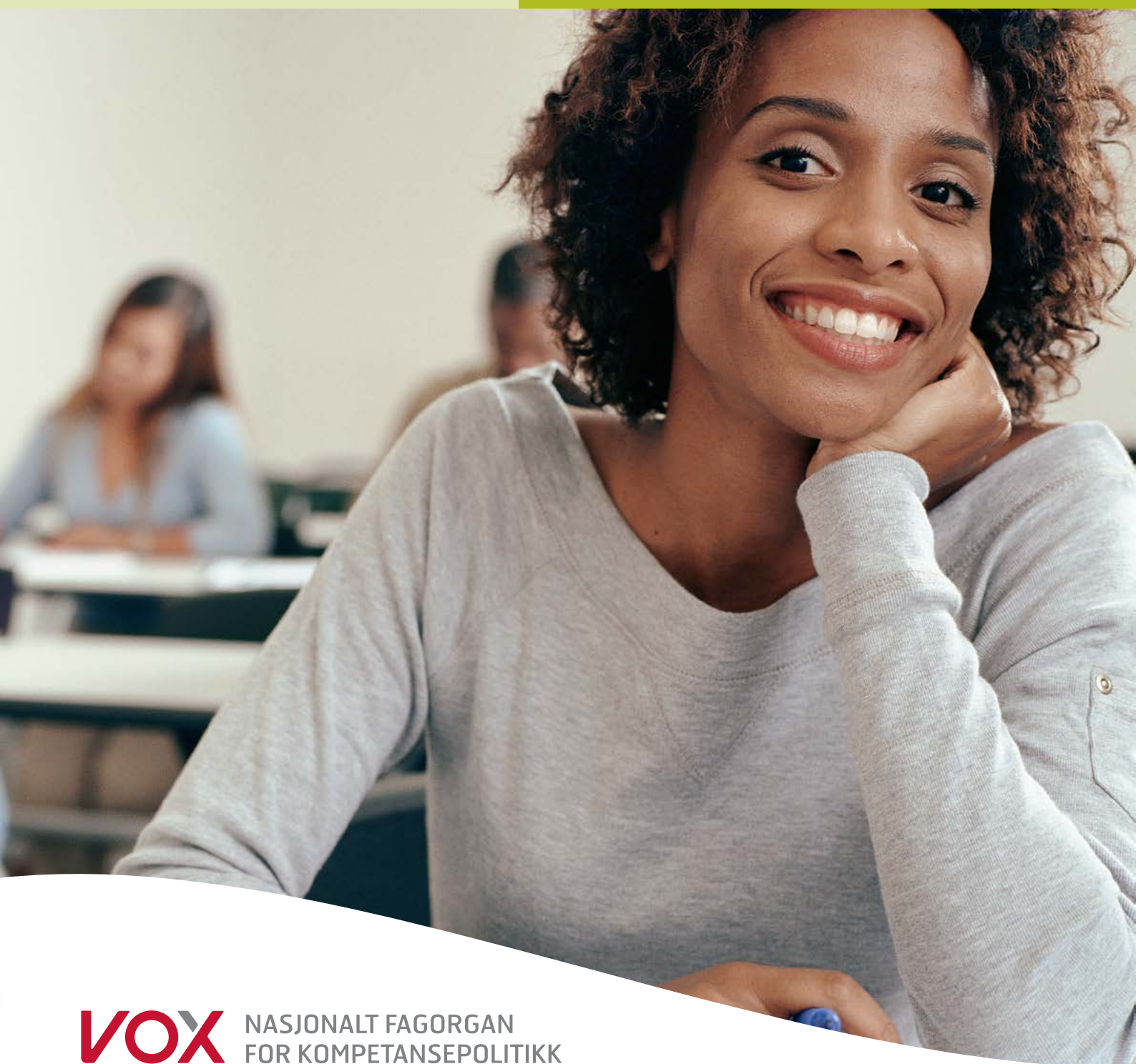

Materiell på morsmål i lese- og skrive- opplæringen

Materiell på morsmål i lese- og skriveopplæringen

Forfattere: Ingrid Alnes Buanes og Kathrine Lehne, lærere i norsk og samfunnskunnskap

Innhold

Innledning.....	4
Bruk av materialet.....	5
Organisering av oversiktene	6
Oversikter med eksempelord på flere språk.....	7
Somali.....	8
Ekstra: De somaliske lydene	12
Oromo	14
Ekstra: Oromolyder.....	18
Kunama.....	19
Ekstra: Kunamalyder	23
Fransk	24
Tyrkisk.....	28
Portugisisk	32
Kurdisk (kurmanji).....	35
Arabisk.....	39
Farsi/dari.....	44
Thai... ..	49
Tigrinja.....	55
Amharisk.....	61
Norsk	65
Ekstra: Norsk med retroflekse lyder	69
Våre erfaringer	70
Forslag til videre arbeid.....	70
Tips til slutt.....	75
Regler for bruk av bildematerialet	75
Takk.....	75

Innledning

Dette materialet har blitt utarbeidet for å gjøre det lettere for lærere å ta i bruk deltakernes morsmål i den aller første lese- og skriveopplæringen.

Materialet baserer seg på en oversikt over de norske språklydene. Hver lyd skrives med én bokstav eller en kombinasjon av bokstaver, for eksempel «kj». I tillegg er hver lyd illustrert med et bilde.

Det er to hovedmål med materialet. Det første er å gi deltakerne kjente ord å knytte bokstavene til. For å sikre at ordene er kjente, har vi hentet inn ord som lar seg illustrere på flere av deltakernes morsmål. Det andre målet er å gi lærerne og deltakerne en oversikt over hvilke lyder som er felles på norsk og de forskjellige morsmålene.

Innhenting av ordene på de forskjellige språkene er gjort over tid. Vi har stort sett fått hjelp av frivillige informanter. Noen av disse har vært utdannet innen språk og pedagogikk, mens andre har vært vanlige norskkursdeltakere. Mange av språkene har flere dialekter, og vi kan ikke garantere at alle morsmålsbrukerne kjenner alle ordene i vårt utvalg. Enkelte vil kanskje ikke være enige i alle ordene som er tatt med. En grundig kvalitetssikring av alt hadde vært svært ressurskrevende, men dette er ment som en start på et stort arbeid som kan videreutvikles.

Egne erfaringer og samtaler med informanter med forskjellige morsmål er de viktigste kildene til dette materialet. Vi velger å dele det vi har samlet inn, selv om vi ikke kan referere til skriftlige kilder.

Bruk av materialet

Utgangspunktet for alle oversiktene er de norske språklydene, og ikke de norske bokstavene. C, q, w, x og z er ikke med i oversikten fordi de ikke har en egen lyd. Disse brukes lite og kan læres til slutt når deltakeren har forstått sammenhengen mellom lyd og bokstav, knekket lesekode og har begynt å lese litt. Diftongene er med fordi de er nyttige å være oppmerksom på når man skal dele lange ord i stavelser.

Det er en stor fordel at både lærerne og deltakerne blir bevisste på hvilke lyder norsk og deltakernes morsmål har felles, slik at leseopplæringen kan starte med disse lydene. På denne måten kan deltakeren oppøve fonologisk bevissthet uten å måtte forholde seg til uttaletrening av vanskelige lyder samtidig. Noen lyder skrives ulikt på forskjellige språk, men er ikke desto mindre felles lyder.

Lydoversiktene baserer seg på lydene som finnes i norske skarre-r-dialekter. Disse lydene dekker alt som markeres i skrift på norsk. Rekkefølgen på lydene er i grove trekk gjennomtenkt. Vi begynner med lyder som er vanlige i verdens språk, og som er lette å holde på (ssssss, mmmm) når nybegynnerleserne skal lydere seg frem til ord. Dette er lyder som er gode å knekke lesekode med. Videre kommer lyder som er mindre vanlige i verdens språk, og som ikke kan holdes på (p, g). Det er ikke nødvendig å følge denne lydrekkefølgen. Oversiktene kan brukes sammen med det læreverket man foretrekker, men det er en fordel at deltakerne får knekke lesekode med lyder som er kjente fra morsmålet.

Lydoversiktene kan blant annet brukes av deltakerne som en hjelp til å pugge bokstavlydene, og de kan brukes som et oppslagsverk. De kan også brukes i uttaleundervisningen.

Organisering av oversiktene

Oversiktene med eksempelord består av tre til fire sider.

Side 1

Her finnes en oversikt over alle de norske lydene som markeres i skrift. Alle lydene har et bilde som skal hjelpe deltakerne til å huske lyden. Så langt det har vært mulig, har vi funnet ord som begynner på den aktuelle lyden. På side 1 finnes ord på noen utvalgte språk som representerer de norske lydene som også finnes i disse språkene. Thai har for eksempel lyden /n/¹ felles med norsk.

De norske lydene som ikke finnes på for eksempel thai, markeres med et kryss over det thailandske flagget. Lyden /y/ finnes ikke på thai. Dermed kan vi ikke finne noe eksempelord med denne lyden på thai.

y

Både norsk og språk som somali og oromo skrives med det latinske alfabetet. Likevel noterer vi ikke alle lydene med de samme bokstavene. På flere språk skrives for eksempel vår /o/ som «u» og vår /j/ som «y». Dette kan være litt forvirrende på lydoversiktene fordi vi går ut ifra lydene – ikke bokstavene. Lyden står markert som «o», men eksempelordet er for eksempel «uur» (somal, uttales /or/), da vi ikke vil forandre den somaliske skrivemåten til ordet. Disse oversiktene er laget som en hjelp for deltakerne til å oppøve fonologisk bevissthet ved å knytte kjent ord til kjent lyd – og som hjelp til å pugge og huske hva de norske bokstavene heter. De er altså tilpasset leseopplæring på norsk, med denne ekstrahjelpen på morsmålet.

Side 2

Her ser vi først en oversikt over de lydene som norsk og det aktuelle språket har felles. Så følger alle bildene fra side 1 – men uten ordene skrevet. Nederst finner vi de norske lydene som dette språket ikke har. Tanken med side 2 er at deltakerne skal finne det ordet som begynner på bokstaven de arbeider med.

EKSEMPEL:

Klassen jobber med «f». Deltakerne får i oppgave å finne et ord som begynner på /f/.

Det finnes bildesamlinger til alle de vedlagte språkene, og det beste er om deltakerne kan finne det ordet på sitt eget morsmål som begynner på /f/. De som ikke finner sitt morsmål her, må velge et bilde fra den norske oversikten. Alle ordene skal på forhånd være kjent, så deltakerne kan jobbe med språklig bevissthet – ikke språklig famling. Deltakerne kan så klippe ut bildet med morsmålsordet og lime det inn i leseopplæringsboken (arbeidsboken til et læreverk eller i kladdeboken). Morsmålsordet kan også skrives under bildet og brukes i den første lese- og skrivetreningen.

¹ For å markere forskjell på når vi skriver om bokstaver, og når vi skriver om lyder, har vi valgt å skrive bokstaven u som «u», og lyden u (i norsk fonologi) som /u/. Mellom skråtegnene skriver vi lydene som de vanligvis uttales på norsk. Når det gjelder vokalene, markerer vi den vanlige norske uttalen av de lange vokalene.

Side 3

På side 3 finnes kopioriginal til bokstav- og bildekort. Disse klippes fra hverandre, og deltakerne kan blant annet bruke dem til å teste seg selv i om de husker hva bokstavlydene heter. Deltakerne skal sette sammen bokstav og det ordet som begynner på bokstaven.

På utklippsbrikkene finner vi bare de lydene som norsk og det aktuelle språket har felles. For de fleste språkene med andre alfabeter har vi også med lydene skrevet med deres bokstaver på utklippsbrikkene.

Foto: privat

Side 4

Noen språk har også en side 4. Dette gjelder språk som ikke skrives med latinsk alfabet. Side 4 gir en oversikt over de lydene som norsk og morsmålet har felles, skrevet med morsmålets alfabet. Det kan være nyttig å se at de ukjente norske bokstavene tilsvarer bokstaver og lyder som deltakerne allerede kjenner.

Oversikter med eksempelord på flere språk

Språkene som er valgt, er hovedsakelig språk som vi har hatt behov for morsmålsmateriell til.

Latinsk alfabet:

Somali

Oromo (Etiopia)

Kunama (Eritrea)

Fransk

Tyrkisk

Portugisisk (Brasil/Portugal)

Kurdisk kurmanji (Syria)

Arabisk alfabet:

Arabisk (basert på standard-arabisk)

Farsi/dari (Iran, Afghanistan)

Thai-alfabet

Thai

Geez-alfabet:

Tigrinja

Amharisk

Somali

De somaliske eksempelordene er foreslått av somaliske norskkursdeltakere og språkhjelpere, og korrekturest av en somalisk morsmåls lærer.

Språkspesifikke merknader:

- Somalisk /a/ dekker både norsk /a/ og /æ/, og somaliske «af», er derfor også markert på /æ/ som «æf».
- Vår «kj» (med sunnmørsk tj -uttale) tilsvarer på noen dialekter somaliske «j». Derfor står «jeer» i parentes som eksempel på «kj», selv om somaliske «j» på andre somaliske dialekter uttales som på engelsk.
- Somali fikk skriftspråk så sent som tidlig på 1970-tallet. Derfor er det et svært lydrett skriftspråk.
- Bokstavene c, q, w og x representerer somaliske lyder som ikke finnes på norsk.
- Norsk og somali skriver noen felles lyder med forskjellige bokstaver:
norsk «o» = somalisk «u»
norsk «å» = somalisk «o»
norsk «j» = somalisk «y»
norsk «sj» = somalisk «sh»

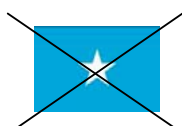
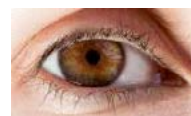
Somali

 a af	 e eey	 i il	 o uur	 å omo	
 s san	 n nac nac	 l libaax	 m miis	 r radiyo	
 t tafoon	 f fure	 h hilib	 k kursi	 d doon	
 g geed	 v	 b bil	 u	 p	 j yaxaas
 æ æf	 ø	 y	 ng	 sj / skj shaati	 kj (jeer)
 ai kayn	 ei weyl	 oi qoys	 au	 øy	

Somali

a/æ b d e f g h i j k l m n o r s t å sj/skj (kj)

v u p ø y ng au øy

Somali

					
a	b	d	e	f	g
					
t	å	sj skj	kj	s	r
	n			o	
h	i	j	k	l	m
					

Ekstra: De somaliske lydene

Her er en oversikt over alle lydene som finnes på somali – med eksempelord til hver lyd. Dette må gjerne brukes hvis man har mulighet til den første leseopplæringen på somali.

<p>a</p> <p>af</p>	<p>e</p> <p>eey</p>	<p>i</p> <p>il</p>	<p>o</p> <p>omo</p>	<p>u</p> <p>uur</p>	
<p>s</p> <p>san</p>	<p>m</p> <p>miis</p>	<p>l</p> <p>libaax</p>	<p>n</p> <p>nac nac</p>	<p>r</p> <p>radiyo</p>	<p>f</p> <p>fure</p>
<p>b</p> <p>bil</p>	<p>t</p> <p>talefoon</p>	<p>j</p> <p>jeer</p>	<p>x</p> <p>xiddig</p>	<p>d</p> <p>doon</p>	<p>c</p> <p>caano</p>
<p>g</p> <p>geed</p>	<p>q</p> <p>qalin qore</p>	<p>k</p> <p>kursi</p>	<p>w</p> <p>wadno</p>	<p>h</p> <p>hilib</p>	<p>y</p> <p>yaxaas</p>
	<p>sh</p> <p>shaati</p>	<p>dh</p> <p>dheg</p>	<p>kh</p> <p>khaanad</p>		
<p>ay</p> <p>kayn</p>	<p>ey</p> <p>weyl</p>	<p>oy</p> <p>qoys</p>	<p>aw</p> <p>awr</p>	<p>ow</p> <p>lows</p>	

Ekstra: De somaliske lydene

a	b	c	d	e	f	g
h	i	j	k	l	m	n
o	q	r	s	t	u	w
x	y	dh	kh	sh		
						
						
						
						

Oromo

Eksempelordene på oromo er funnet av en oromo morsmåslærer.

Vi har ikke funnet eksempelord på diftonger. Vi har heller ikke oversikt over eventuelle diftonger på oromo.

Språkspesifikke merknader:

- Oromisk /a/ dekker både norsk /a/ og /æ/.
- Bokstavene c, q, w, x og z representerer oromolyder som ikke finnes på norsk.
- Norsk og oromo skriver noen felles lyder med forskjellige bokstaver:
 - norsk «o» = oromo «u»
 - norsk «å» = oromo «o»
 - norsk «j» = oromo «y»
 - norsk «sj» = oromo «sh»
 - norsk «kj» (med sunnmørsuttale) = oromo «ch»

Oromo

 a arba	 e eeboo	 i ija	 o ulee	 å onnee	
 s saree	 n nafa	 l leenca	 m mana	 r rifensa	
 t titiisa	 f farda	 h harka	 k kitaaba	 d dugda	
 g garaa	 v viidiyoo	 b baala	 u	 p poolisii	 j yaabuu
 æ ærba	 ø	 y	 ng	 (kj/tj) (dibicha)	5 sj / skj shan
ai	ei	(oi)	au	øy	

Oromo

a b d e f g h i j k l m n o p r s t v æ å kj/tj sj/skj

5

u y ø ng

Oromo

					
a	b	d	e	f	g
			5		
t	å	sj skj		s	r
p	n	kj tj	æ	o	v
h	i	j	k	l	m
					
					

Ekstra: Oromolyder

Her er en oversikt over alle lydene som finnes på oromo – med eksempelord til hver lyd. Dette må gjerne brukes hvis man har mulighet til den første leseopplæringen på oromo.

 a arba	 e eeboo	 i ija	 o onnee	 u ulee	
 m mana	 n nafa	 ny nyaara	 l leenca	 r rifensa	
 f farda	 v viidiyoo	 s saree	 z zayita	 w warra	 y yaabuu
 b baala	 p poolisii	 d dugda	 t titiisa	 g garaa	 k kitaaba
 c ceekuu	 ph laphee	 dh dhadhaa	 x xiyyaara	a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v w x y z æ ø å q qubee	
 ch dibicha	 j jaarsa	5 sh shan		 h harka	

Kunama

Eksempelordene på kunama er foreslått av norskkursdeltakere med kunama som morsmål, samt en kunamatolk.

Språkspesifikke merknader:

- Kunama /a/ dekker både norsk /a/ og /æ/.
- Det var vanskelig å finne et eksempelord på «h» der alle deltakerne uttalte h-en.
- Norsk og kunama skriver noen felles lyder med forskjellige bokstaver:
 - norsk «o» = kunama «u»
 - norsk «å» = kunama «o»
 - norsk «j» = kunama «y»
 - norsk «sj» = kunama «š» eller «sh»
 - norsk «kj» (med sunnmørsuttale) = kunama «č» eller «ch»
 - norsk «ng» = kunama «ñ» eller «ng»
- Vi har ikke funnet kunamaord som eksempelord på diftonger, men kunama har noen diftonger.
- Kunama er et tonespråk med svært mange toner. Hvis læreren leser opp et kunamaord, er det stor sjanse for at ordet leses med feil tone. Men ved hjelp av bildene finner man ut av det sammen med deltakerne.

Kunama

kunama

kunama

 a ana	 e ela	 i isa	 o uda	 å oja	
 s sata	 n nibira	 l lambadina	 m makaba	 r aradia	
 t taya	 f fila	 h hakima	 k kasa	 d deda	
 g garma	 v	 b banana	 u	 j Yemen	 p
 æ ænæ	 ø	 y	 ng ñoña	 sj / skj šanda	 (kj / tj) (čala)
ai	ei	(oi)	 au	 øy	

Kunama

a b d e f g h i j k l m n o r s t å ng sj/skj kj/tj ai ei

kunama

p u v y æ ø au øy

Kunama

					
a	b	d	e	f	g
		ng			
t	å	sj skj	kj	s	r
	n			o	
h	i	j	k	l	m
					
kj tj					

Ekstra: Kunamalyder

Her er en oversikt over alle lydene som finnes på kunama – med eksempelord til hver lyd. Dette må gjerne brukes hvis man har mulighet til den første leseopplæringen på kunama.

 <p>a ana</p>	 <p>e ela</p>	 <p>i isa</p>	 <p>o oja</p>	 <p>u uda</p>
 <p>m makaba</p>	 <p>n nibira</p>	 <p>ň ňoňa</p>	 <p>ny nya</p>	 <p>l lambadina</p>
 <p>f fila</p>	 <p>s sata</p>	 <p>š šanda</p>	 <p>č čala</p>	 <p>j jekketa</p>
 <p>b banana</p>	 <p>t taya</p>	 <p>d deda</p>	 <p>k kasa</p>	 <p>g garma</p>
 <p>r aradia</p>	 <p>y Yemen</p>	 <p>w waa</p>	 <p>h hakima</p>	

Fransk

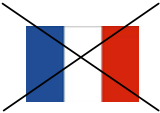

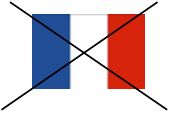

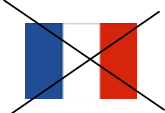

Eksempelordene på fransk er foreslått av en norsklærer som har studert fransk i Frankrike. Oversikten baserer seg altså på standardfransk og er ikke sjekket av afrikansk-franske språkbrukere.

Språkspesifikke merknader:

- Fransk er et gammelt skriftspråk, der det er stort sprik mellom dagens uttale og skrivemåte. Mange av lydene har flere måter å noteres på i ulike ord. Det er likevel god systematikk i hvordan ordene skal leses, så det er et språk som er lett å lese hvis man har lært uttalereglene. Det er mange lyder som skrives forskjellig på fransk og norsk selv om språkene har mye av det samme lydinventaret.
- Norsk og fransk noterer enkelte felles lyder med forskjellige bokstaver. Her er noen av flere franske skrivemåter av disse lydene:
 - norsk «e» – fransk «é»
 - norsk «o» – fransk «ou»
 - norsk «å» – fransk «o»
 - norsk «ø» – fransk «e» eller «œ»
 - norsk «j» – fransk «y»
 - norsk «k» – fransk «c»
 - norsk «sj» – fransk «ch»
- Fransk /u/ ligger mellom norsk /u/ og /y/.

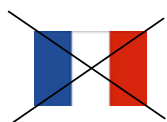
Fransk

 a âne	 e étoile	 i île	 o ours	 å oreiller	
 s soleil	 n nez	 l lune	 m maïs	 r radio	
 t telephone	 f fleur	 h	 k clé	 d douche	
 g gâteau	 v ventre	 b banane	 u usine	 p pied	 j yaourt
 ng	 kj	 sj / skj chat	 æ père noel	 ø renard	 y (usine)
 ai ail	 ei Marseille	 oi	 au	 øy œil	

Fransk

a b d e f g i j k l m n o p
r s t u/y v æ ø å sj/skj

h ng kj oi au

Fransk

a	b	d	e	f	g
i	j	k	l	m	n
o	p	r	s	t	u
v	æ	ø	å	sj / skj	
					
					
					
					

Tyrkisk

Eksempelordene på tyrkisk er foreslått av en tyrkiskkyndig norsklærer og korrekturlest av en tyrkisk morsmåslærer.

Språkspesifikke merknader:

- Tyrkisk ble skrevet med arabisk alfabet frem til slutten av 1920-tallet, så dagens tyrkiske skriftspråk er mye mer lydrett enn norsk.
- Tyrkisk c, j og z representerer lyder som ikke finnes på norsk.
- Norsk og tyrkisk skriver noen felles lyder med forskjellige bokstaver:
 - norsk «u» = tyrkisk «ü»
 - norsk «o» = tyrkisk «u»
 - norsk «å» = tyrkisk «ö»
 - norsk «ø» = tyrkisk «ö»
 - norsk «j» = tyrkisk «y»
 - norsk «sj» = tyrkisk «ş»
 - norsk «kj» (med sunnmørsuttale) = tyrkisk «ç»

Tyrkisk

 a ayakkabı	 e elma	 i inek	 o uçak	 â otobüs	
 s saat	 n nar	 l lamba	 m masa	 r radyo	
 t telefon	 f futbol	 h hasta	 k kitap	 d deve	
 g gül	 v valiz	 b baba	 u ütü	 p pasta	 j yılan
 æ	 ø örümcek	 y	 ng	 sj / skj şemsiye	 (kj / tj) çiçek
 ai	 ei	 (oi)	 au	 øy	

Tyrkisk

				
a	b	d	e	f
				
g	h	i	j	k
				
l	m	n	o	p
				
r	s	t	u	v
				
ø	sj/skj	(kj / tj)		

Tyrkisk

a b d e f g h i j k l m n o p r s t u v ø sj/skj (kj / tj)

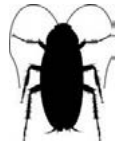

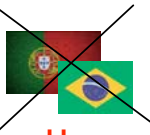

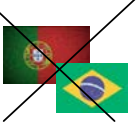

y æ å ng au øy

Portugisisk

Eksempelordene på portugisisk er foreslått av en brasiliansk morsmåslærer.

 a abelha	 e elefante	 i igreja	 o uva	 ã ovo	
 s sapo	 n navio	 l laranja	 m macaco	 r barata	
 t tatu	 f fada	 h	 k casa	 d dado	
 g gato	 v vaca	 b bebê	 u	 p pato	 j
 æ	 ø	 y	 ng	 sj / skj xale	 kj
 ai vai	 ei cadeira	 (oi) oi!	 au	 øy	

Portugisisk

a b d e f g i k l m n o p r s t v å sj / skj ai ei oi

h j u y æ ø ng kj au øy

Portugisisk

				
a	b	d	e	f
				
g	i	k	l	m
				
n	o	p	r	s
				
t	v	å	sj skj	

Kurdisk (kurmanji)

Eksempelordene på kurmanji er foreslått av en kurdisk norskkursdeltaker og språkhjelper fra Syria.

Språkspesifikke merknader:

- Kurdisk kurmanji skrives, i motsetning til andre kurdiske varianter, med det latinske alfabetet.
- Kurdisk c, j, q, w, x og z representerer lyder som ikke finnes på norsk.
- Norsk og kurmanji skriver noen felles lyder med forskjellige bokstaver:
 - norsk «e» = kurmanji «ê»
 - norsk «o» = kurmanji «û»
 - norsk «å» = kurmanji «o»
 - norsk «j» = kurmanji «y»
 - norsk «æ» = kurmanji «e»
 - norsk «sj» = kurmanji «ş»
 - norsk «kj» (med sunnmørsuttale) = kurmanji «ç»
- Vi er noe usikre på om kurmanji har /u/, og vi har ikke funnet oversikt over hvilke diftonger de har.

Kurdisk (kurmanji)

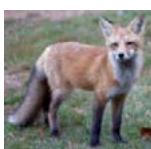

 <p>a agir</p>	 <p>e êleg</p>	 <p>i îsot</p>	 <p>o ûd</p>	 <p>â otobus</p>	
 <p>s sêv</p>	 <p>n nan</p>	 <p>l lêv</p>	 <p>m mûz</p>	 <p>r rovî</p>	
 <p>t telefon</p>	 <p>f fîl</p>	 <p>h hesp</p>	 <p>k kevçî</p>	 <p>d dil</p>	
 <p>g gêzer</p>	 <p>v kevok</p>	 <p>b balon</p>	 <p>u</p>	 <p>p penîr</p>	 <p>j yek</p>
 <p>æ elok</p>	 <p>ø</p>	 <p>y</p>	 <p>ng</p>	 <p>sj / skj şîr</p>	 <p>kj / tj (çav)</p>
<p>ai</p>	<p>ei</p>	<p>(oi)</p>	<p>au</p>	<p>øy</p>	

Kurdisk (kurmanji)

a b d e f g h i j k l m n o p r s t v æ å

sj/skj kj/tj

u ø y ng

Kurdisk (kurmanji)

				
a	b	d	e	f
			 1	
g	h	i	j	k
				
l	m	n	o	p
				
r	s	t	v	æ
				
å	sj / skj	kj / tj		

Arabisk

Eksempelordene på arabisk er foreslått av en arabisktalende norsklærer og språkhjelpere med forskjellige arabiske dialekter – og sett over av to arabisktalende morsmålslærere med forskjellige arabiske dialekter.

De norske lydene som ikke finnes på arabisk, markeres med et kryss over «al carabia» skrevet på arabisk, da det er vanskelig å finne ett flagg som skal symbolisere arabisk.

Språkspesifikke merknader:

- Arabisk snakkes i mange land over et stort område. De ulike arabiske dialektene varierer svært mye, men de samles av det skriftlige standardarabisk, som undervises på skolen i de arabisktalende landene.
- Arabisk har bare tre vokaler i skriftspråket. Den ene ser ut til å variere mellom /a/ og /æ/ – alt etter hvilken konsonant som kommer foran. Vi har funnet eksempelord med hver av disse lydene, men arabiskskolerte vil ikke fra før være klar over at det er to forskjellige lyder. De andre vokaltegnene markerer henholdsvis /e/, /i/ (og /j/) – og /o/, /å/ (og /w/).
- Arabisk skriftspråk markerer bare lange vokaler, men i vår latinisering skriver vi alle vokaler – også de korte. Dette vil være fremmed for arabiskskolerte, da mange vil tenke at de korte vokalene, som altså er utelatt i arabisk skrift, ikke er der.
- Arabisk har ikke stor og liten variant av bokstavene, så dette i norsk vil være fremmed for arabisklesende deltakere. Men arabiske bokstaver har også flere varianter. De fleste bokstavene har én variant når den står i begynnelsen av et ord, én når den står i midten av et ord, og én variant når den står i slutten av et ord eller for seg selv.
- Det finnes flere typer standard latinisering av arabisk. Vi har laget en delvis egen fordi målskriftspråket er norsk. Vi har dermed skrevet «sh» som «sj», «j» som «dj», «y» som «j», og den særnorske «æ» der vi hører /æ/. Dette kan forhåpentligvis hjelpe deltakerne over i norsk skrivemåte. Men det kan være litt forvirrende når man sammenligner med latiniseringen av navnene deres, som ofte er basert på engelsk skriftspråk.
- Oversikten med arabiske eksempelord har også en side 4 med de arabiske tegnene for de lydene som norsk og arabisk har felles.

Arabisk

العربية

العربية

 <p>a Iran</p>	 <p>e i ebra/ibra</p>		 <p>o å osra/åsra</p>		
 <p>s sæmækæ</p>	 <p>n naar</p>	 <p>l laimoon</p>	 <p>m moftæh</p>	 <p>r rozz</p>	
 <p>t tofææhæ</p>	 <p>f færawlæ</p>	 <p>h hæram</p>	 <p>k kælb</p>	 <p>d diik</p>	
<p>العربية</p> <p>g</p>	<p>العربية</p> <p>v</p>	 <p>b bættæ</p>	<p>العربية</p> <p>p</p>	<p>العربية</p> <p>u</p>	 <p>j jædd</p>
 <p>æ ærnæb</p>	<p>العربية</p> <p>ø</p>	<p>العربية</p> <p>y</p>	<p>العربية</p> <p>ng / nk</p>	 <p>sj / skj sjæms/ skjæms</p>	<p>العربية</p> <p>kj</p>
 <p>ai ^cain</p>	<p>العربية</p> <p>ei</p>	<p>العربية</p> <p>(oi)</p>	<p>العربية</p> <p>au</p>	<p>العربية</p> <p>øy</p>	

Arabisk

a b d f h i j k l m n o r s t æ sj/skj

~~العربية~~

e g v u p ø y å ng kj

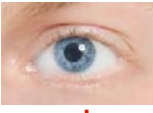

Arabisk

					
a	b	d	f	h	i
					
j	k	l	m	n	o
				r	s
أ	ب	د	ف	ه	ا
ي	ك	ل	م	ن	م
ر	س	ت	ث	t	sj/skj
æ	أ				

Arabisk

العربية

العربية

  Iran	 ebra/ibra		 osra/âsra		
  sæmækæ	 naar	 laimoon	 moftæh	 rozz	
  tofææhæ	 færawlæ	 hæræm	 kælb	 diik	
العربية g	العربية v	 bætta	العربية p	العربية u	 jædd
  ærnæb	العربية ø	العربية y	العربية ng / nk	 sjæms/skjæms	العربية kj/skj
  ai <small>ain</small>	العربية ei	العربية (oi)	العربية au	العربية øy	

Farsi/dari

Eksempelordene på farsi/dari er i stor grad funnet i en norsk-farsi frasebok² og godkjent av daritalende deltakere. En morsmålslærer med farsi som morsmål har også sett gjennom oversikten.

Språkspesifikke merknader:

- Farsi eller persisk snakkes i Iran. Afghanistan har dialektvarianten dari. Vi har prøvd å finne eksempelord som er like på begge dialekter, men vi er usikre på om alle afghanere kjenner alle ordene. Tallet 1 vet vi har én variant på farsi og én på dari: jek (farsi) / jæk (dari).
- Farsi og dari skrives med det arabiske alfabetet, men de har noen ekstra bokstaver fordi farsi og dari har noen lyder som arabisk ikke har.
- Se ellers beskrivelsen av arabisk; mye av det samme gjelder også for farsi/dari.
- Vi har laget en delvis egen måte å latinisere farsi/dari på fordi målskriftspråket er norsk. Dette kan forhåpentligvis hjelpe deltakerne over i norsk skrivemåte. Men det kan være litt forvirrende når man sammenligner med latiniseringen av navnene deres, som ofte er basert på engelsk skriftspråk.
- Oversikten med eksempelord på farsi/dari har også en side 4 med de persiske tegnene for de lydene som norsk og farsi/dari har felles.

² Lonely Planet / Dr. Yavar Deghani (2008), Farsi (Persian) phrasebook, Australia: Lonely Planet Publications Pty Ltd; <http://www.lexilogos.com/keyboard/>.

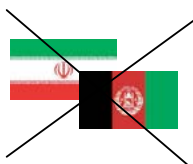
Farsi/dari

 a ananas	 e eski	 i ist	 o otobos	 å åpera	
 s sib	 n nan	 l limo	 m mah	 r radio	
 t telefân	 f fil	 h hæft	 k ketab	 d dar	
 g gilas	 v vitamin	 b bini	 u 	 p pa	 j jek / jæk
 æ æsb	 ø 	 y 	 ng 	 sj / skj sjane	 4 (kj/tj) tjar
 ai tjai	 ei zeiton	 (oi) 	 au 	 øy 	

Farsi/dari

a b d e f g h i j k l m n o p r s t v æ å sj/skj kj/tj ai ei

u ø y ng ai ei au øy

Farsi/dari

				
a	b	d	e	f
				
g	h	i	k	l
				
m	n	o	p	r
				
s	t	v	æ	å
				
sj / skj	kj / tj	ai	ei	

Farsi/dari

 آ ananas	 ا eski	 ای ist	 او otobos	 ا åpera	
 س sib	 ن nan	 ل limo	 م mah	 ر radio	
 ت telefån	 ف fil	 ه hæft	 ک ketab	 د dar	
 گ gilas	 و vitamin	 ب bini	 u	 پ pa	 ی jek / jæk
 ا æsb	 ø	 y	 ng	 ش sjane	 (چ) tjar
 آی tjai	 ای zeiton	 (oi)	 au	 øy	

Thai

Eksempelordene på thai er foreslått av thaitalende språkhjelpere og sett gjennom av en thaitalende norsklærer, som også har bidratt med mye nyttig informasjon om språket.

Språkspesifikke merknader:

- Thaialfabetet er gammelt, og som på norsk spriker skrivemåte i forhold til uttale noe. Thaiskrift har blant annet flere tegn for en del av lydene.
- Thai har, som norsk, mange vokaler. To av dem, «ü» og «ö», er bakre, urundede vokaler. Vi har likevel satt dem som eksempler – i parentes – på norske u og ø. De er «fonologiske nødløsninger» som kan passere hvis deltakerne ikke får til norsk /u/ og /ø/.
- En uttaleutfordring for nordmenn kan være at mens norsk har det doble lydparet t–d (ustemt, stemt), har thai tre lyder; [t^h] (som i norsk «ta»), [t] (som /t/ i norsk «sta») og [d] (som i norsk «da»).
- Thai er et tonespråk, men de fem tonene er ikke markert i latiniseringen av eksempelordene på thai.
- Thai skiller mellom kort og lang vokal – både i tale og skrift. Vi har bare tatt med den ene varianten her (s. 4), da man ikke kan se på norske enkeltvokaler om de er korte eller lange.
- Plasseringen av vokalen er spesiell i thaiskrift. Man fokuserer på stavelsen, og konsonanten er kjernen i stavelsen. De forskjellige vokalene har en fast plassering i stavelsen – noen foran konsonanten (men uttales etter), noen etter, noen over, noen under, og noen i flere posisjoner samtidig.

EKSEMPEL: (med norske bokstaver for forståelsens skyld)

Uttale:	ma	me	mi	mo	mæ	må
Skrives:	m ^a	e m	m ⁱ	m _o	æ m æ	å m

- Vi har laget en delvis egen måte å latinisere thai på fordi målskriftspråket er norsk. Dette kan forhåpentligvis hjelpe deltakerne over i norsk skrivemåte. Men det kan være litt forvirrende når man sammenligner med latiniseringen av navnene deres, som ofte er basert på engelsk skriftspråk.

Thai

 a maa	 e thalee / ee	 i mii	 o poo	 å tængmåå	
 s sãm	 n noo	 l ling	 m müü	 r rong	
 h hoo	 t t ^h ai (taa)	 f fan	 k k ^h ai (kai)	 d dek	
 g (kai)	 v	 b båå	 u (müü)	 p p ^h üng / (plaa)	 j jong
 æ p ^h æ	 ø (t ^h öö)	 y	 ng ngoo	 sj/skj	 (kj/tj) (tjaang)
 ai kai	 ei	 (oi) oi	 au (ew)	 øy	

Thai

a b d e f h i j k l m n o p
r s t (u) æ (ø) å ng (kj/tj)

g v y sj/skj

Thai

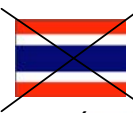
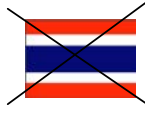

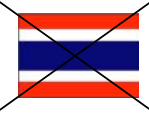

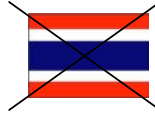
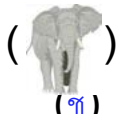

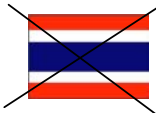

a	b	d	e	f	u
h	i	j	k	m	l
n	o	p	r	s	t
æ	ø	å	ng	kj	
					
					
					
					

Thai

a	b	d	e	f	u
h	i	j	k	m	l
n	o	p	r	s	t
æ	ø	å	ng	kj	
็	เ	แ-ะ	-า	โ-	
ุ ๒	-็	เ-อ	ย	ม	น
ล	ร	ส	ฟ	ช	ห
ผ	บ	ท	ด	ข	ง

Thai

 - ๓ maa	 - ๕ thalee / ee	 ๘ mii	 - ๙ poo	 ๑๐ tængmää	
 ๑๑ sâm	 ๑๒ noo	 ๑๓ ling	 ๑๔ müü	 ๑๕ rong	
 ๑๖ hoo	 ๑๗ / ๑๘ t^hai (taa)	 ๑๙ fan	 ๒๐ / ๒๑ k^hai (kai)	 ๒๒ dek	
 (๒๓) g (kai)	 v	 ๒๔ bää	 (๒๕) u (müü)	 ๒๖ / ๒๗ p^hüng / (plaa)	 ๒๘ jong
 ๒๙-๓๐ p^hæ	 (๓๑) (๓๒) (t^höö)	 y	 ๓๓ ngoo	 sj / skj	 (๓๔) (tjaang)
 ai kai	 ei	 (oi) oi	(๓๕) au (ew)	 øy	

Tigrinja

De fleste eksempelordene på tigrinja er foreslått av en ordbokredaktør med doktorgrad i tigrinja. Oversikten er også sett gjennom av en tigrinjalolk og av tigrinjatalende språkhjelpere.

Språkspesifikke merknader:

- Vokalen som vi noterer som «ö», kan minne om norsk /ø/. Det er egentlig en bakre, urundet vokal, men vi har likevel satt den som eksempel – i parentes – på «ø». Det er en «fonologisk nødløsning» som kan passere hvis deltakerne ikke får til norsk /ø/.
- Alfabetet som tigrinja skrives med, er et stavelsesalfabet. Hver konsonant kommer i syv varianter; én for hver vokal.

Eksempler:

«s»	«m»
ሰ ሰ፡ ሰ። ሰ፣ ሰ፥ ሰ፦ ሰ፧	መ መ፡ መ። መ፣ መ፥ መ፦ መ፧
sæ so si sa se sö så	mæ mo mi ma me mö må

Den nest siste av disse stavelsene (den sjettede bokstaven), regnes som den mest nøytrale. Den kan, i tillegg til å stå for konsonant + ö, betegne konsonantlyden i seg selv eller brukes når stavelsen ender på en konsonant.

- Tigrinja har noen få konsonantforbindelser (konsonant + wa), og disse blir skrevet med egne bokstaver, for eksempel ሰ። (swa) og መ። (mwa).
- Bokstavene som representerer våre vokaler, er også en slags konsonant på tigrinja. Denne konsonanten er en glottal stopp med en vokal etter seg, markert «'a», «'e», «'i» osv. Norske ord som begynner på vokal, begynner også med en glottal stopp, men vi markerer den ikke i skrift.
- Vi har laget en delvis egen måte å latinisere tigrinja på fordi målskriftspråket er norsk. Dette kan forhåpentligvis hjelpe deltakerne over i norsk skrivemåte. Men det kan være litt forvirrende når man sammenligner med latiniseringen av navnene deres, som ofte er basert på engelsk skriftspråk.
- På side 4 i tigrinjaoversikten står de norske lydene skrevet med tigrinjabokstaver. Vi har valgt å bruke den sjettede varianten av hvert konsonanttegn – altså den som kan uttales med vokalen /ö/ eller uten vokal, da vi prøver å fremstille konsonanten isolert – uten vokal. Men de fleste eksempelordene begynner egentlig med en annen bokstav. «Hiab» begynner jo med bokstaven «hi» – ikke bokstaven «h(ö)». Dette kan kanskje forvirre deltakerne. Kanskje kan denne forvirringen likevel være nødvendig for å forstå at norsk ikke har ha-, hi- eller hö-bokstaver, men bare abstrakte /h/.

Tigrinja

 a 'af	 e 'Eritra	 i 'id	 o sor	 å 'amå	
 s söga	 n nebri	 l löbbi	 m merkeb	 r rösas	
 t telefån	 f fas	 h hiab	 k kelbi	 d debena	
 g gereb	 v velå	 b begi ^c	 u	 p pålis	 j Jemen
 æ sjæwit	 (ø) ('ögri)	 y	 ng	 sj / skj sjæwit	 (kj / tj) tjao
 ai ^c aini / ^c eini	ei (oi)	 au	 øy		

Tigrinja

a b d e f g h i j k l m n o
p r s t v æ å (ø) sj/skj (kj/tj)

u y ng au øy

Tigrinja

a	b	d	e	f	g
h	i	j	k	m	l
n	o	p	r	s	t
kj / tj	skj / sj	æ	ø	å	v
					
					
					
					

Tigrinja

a	b	d	e	f	g
h	i	j	k	m	l
n	o	p	r	s	t
æ	skj / sj	kj / tj	ø	å	v
አ	ኸ	ኢ	ክ	ኮ	ኸ
አ	ም	ን	ል	ር	ሰ
ሸ	ቸ	ፍ	ሸ	ብ	ፕ
ቸ	ድ	ግ	ከ	ይ	ህ

Tigrinja

 ኣ 'af	 ኤ 'Eritra	 ኪ 'id	 ኡ sor	 ኣ 'amá	
 ሰ söga	 ጌ nebri	 ል löbbi	 ም merkeb	 ር rösas	
 ፐ telefán	 ፍ fas	 ህ hiab	 ከ kelbi	 ድ debena	
 ግ gereb	 ቨ velá	 ብ begi ^c	 ሀ	 ፐ pälis	 ይ Jemen
 ኣ sjæwit	 (ኣ) ('ögri)	 ሃ	 ገ	 ሸ sjæwit	 ቸ tjao
 ai ei °aini / °eini	(oi)		 au	 øy	

Amharisk

Eksempelordene på amharisk er foreslått av en amharisktalende norsklærer og sett gjennom av amharisktalende deltakere.

Språkspesifikke merknader:

- Amharisk skrives, som tigrinja, med geez-alfabet. Det er noen få forskjeller mellom tigrinja og amharisk skriftspråk. Vi har ikke god nok oversikt over dette til å gi en oversikt over de norske lydene med det amhariske alfabetet. Men trolig samsvarer amhariske og tigrinske lyder/bokstaver når det gjelder lydene som språkene har felles med norsk.

Amharisk

 a abeba	 e Ertra	 i idj	 o sorri	 å åmå	
 s sa'at	 n negos	 l lib	 m moz	 r ras	
 t temari	 f feres	2 h holet	 k kât	 d dabbå	
 g gogot	 v	 b bonna	 u	 p polis	 j Jemen
 æ	 ø	 y	 ng	 sj / skj sjai	 kj / tj (tjao)
 ai sjai	 ei	 (oi) (toilet)	 au	 øy	

Amharisk

a b d e f g h i j k l m n o p r s t å sj/skj kj ai

2

u v y æ ø ng ei ai au øy

Amharisk

				
a	e	i	o	å
				
s	n	l	m	r
		2		
t	f	h	k	d
				
g	b	p	j	sj / skj
			kj / tj	

Norsk

Oversikten med norske eksempelord er ment som et utgangspunkt for de andre lydoversiktene – og som en reserveløsning for de deltakerne som ikke finner sitt språk i disse oversiktene.

Eksempelordene i den norske lydoversikten er basert på bokmål, og vi har forsøkt å bruke nybegynnervennlige ord.

Til u, y, æ og å var det vanskelig å finne nybegynnervennlige ord som har lyden *først* i ordet. Til disse bokstavene ble det derfor valgt eksempelord med vokalen midt i ordet.

Norsk

 a ananas	1 e en	 i is	 o ost	 å hår	
 s sol	 n nese	 l lampe	 m melk	 r radio	
 t telefon	 f fisk	 h hus	 k katt	 d dør	
 g gitar	 v vindu	 b bil	 p politi	 u mus	 j jakke
 æ lærer	 ø øre	 y lys	 ng / nk penger / minibank	 sj / skj skjorte	 kj kjole
 ai hai	 ei vei	 (oi) oi	 au sau	 øy øye	

Norsk

a b d e f g h i j k l m n o p r s t u v y æ ø å
 ng nk kj sj / skj

1

Norsk

a	b	d	e	f	g	
h	i	j	k	l	m	
n	o	p	r	s	t	
u	v	y	æ	ø	å	
ng	skj sj	kj	nk			 h_r
			1			 l_ærer
						 l_s
						 m_s

Ekstra: Norsk med retroflekse lyder

Helt til sist følger en lydoversikt som inkluderer de retroflekse lydene som finnes i de fleste rulle-r-dialekter. Denne gir antagelig ikke noe ekstra til den grunnleggende lese- og skriveopplæringen, men kan kanskje være grei å ha til muntlig uttaleundervisning.

 a ananas	1 e en	 i is	 o ost	 å hår	
 s sol	 n nese	 l lampe	 m melk	 r radio	
 t telefon	 f fisk	 h hus	 k katt	 d dør	
 g gitar	 v vindu	 b bil	 p politi	 u mus	 j jakke
 æ lærer	 ø øre	 y lys	 ng / nk penger / minibank	 sj / skj skjorte	 kj kjole
 rn garn	 rd gardin	 rt kort	 rl perle		
 ai hai	 ei vei	 (oi) oi	 au sau	 øy øye	

Våre erfaringer

På Nygård skole har vi drevet med leseopplæring på/via morsmål i varierende omfang i flere år. Vi har god erfaring med leseopplæring på somali, som skrives med det latinske alfabetet. Men vi mener at det er en forutsetning å ha tett samarbeid med en kompetent morsmålslærer.

Vi har aldri gitt grunnleggende leseopplæring på språk med andre alfabeter, og vi tror at dette vil kreve stor innsats fra deltakerens side, i tillegg til tilgjengelige ressurser. De fleste deltakere vil nok verken ha tid eller motivasjon til dette, da det betyr at de må lære to tegnsett og skriftkonvensjoner. Vi har derfor valgt å bruke morsmålets ord i latinisert form i den helt grunnleggende alfabetiseringen. Her har vi imidlertid ulike erfaringer. Enkelte deltakere er lite villige til å lese latiniserte varianter av sitt morsmål, mens andre har blitt motivert av dette og knekket lesekode med morsmålsord. Utover den helt grunnleggende alfabetiseringen har deltakerne våre generelt vist liten vilje til å lese latinisert morsmål.

På noen av språkene har vi oppdaget enkelte dialektvarianter av ordene vi valgt. Da har vi korrigert stavemåten slik at den er blitt tilpasset deltakerens dialekt.

Den store fordelen med å benytte morsmålsord er at deltakerne får bruke bare kjente lyder, og i tillegg forstår det de leser. Det har gjort inntrykk å se motivasjonen og gleden over å lese ord som gir en umiddelbar mening – nærmest en «gjensynsglede» med eget språk.

Lese- og skriveopplæring består også av mange muntlige forklaringer og samtaler rundt språk og lesing. Språkhjelpere eller morsmålslærere – i samarbeid med norsklærerne – er derfor svært verdifullt i alfabetiseringsundervisningen.

Forslag til videre arbeid

Vedlagt ligger noen forslag til hvordan man kan bruke ordene i oversiktene og lage nye oppgaver.

Hører du S?

Sett strek

S

Sett strek til bilde

ananas

eski

ist

sib

nan

limo

mah

radio

telefån

fil

ketab

dar

gilas

vitamin

bini

pa

si__

__an

f__l

li__o

an__nas

__etab

__ah

ra__io

__elefån

i__t

da__

__ini

gila__

__a

vitami__

e__ki

Tips til slutt

En viktig ressurs for å lage dette materialet har vært nettsiden: <http://www.lexilogos.com/keyboard/>. Her kan man få bedre oversikt over andre språks alfabeter og få hjelp til å sette bokstaver fra disse alfabetene inn i et Word-dokument.

Vi har i etterkant av dette arbeidet også fått anbefalt nettsiden <http://www.omniglot.com/>, og vi tror at denne vil være en god ressurs i arbeidet videre.

Regler for bruk av bildematerialet

Bildematerialet er kjøpt fra bildebanken Colourbox. Alt materialet kan brukes ikke-kommersielt som det er, men bildene kan ikke hentes ut og brukes til andre produkter.

Takk

Dette innsamlingsarbeidet har gått over lang tid, og vi har snakket med mange informanter. Noen har bidratt med mye stoff, og andre med viktige detaljer. Vi vil til slutt takke alle disse for velvilje og nyttige innspill.

